

Forord

I fire semestre (1986-1990) var jeg betroet den opgave at undervise i nyere og nyeste tids kirkehistorie ved det teologiske fakultet i Århus. Arbejdet med at føre nybagte teologiske studenter dybere ind i kirkens historie fandt jeg særdeles spændende og meningsfyldt ved siden af præstegerningen i kirken. I pauserne gav nogle studenter udtryk for ønsket om et andet undervisningsmateriale end det foreliggende. Det blev anført, at Göranssons lærebog var for upædagogisk og på svensk — og at Holmquists og Nørregaards klassiske lærebog er for omfangsrig som den første indføring, selvom den i øvrigt både er pædagogisk og på dansk. Jeg så en udfordring i studenternes beklagelser og gik i gang med at udarbejde nærværende introduktion til perioden 1500-1700 — kortfattet, forhåbentlig pædagogisk og i hvert fald på dansk. I de senere år har jeg ved Kirkelig Voksenundervisning undervist i reformationstidens historie og er blevet inspireret af den interesse, som engagerede kirkelige lægfolk har vist for at få større kendskab til kirkens historie. Jeg håber derfor også, at almindeligt kirkehistorisk interesserede læsere vil kunne have glæde af denne bog.

For at bogen skal kunne egne sig til lærebog har jeg måttet holde mig inden for visse rammer i omfang og stofudvælgelse: Der er tradition for, at man i faget kirkehistorie lægger særligt vægt på Danmark og det for Danmarks kirkehistorie mest afgørende. Denne tradition har jeg ikke brudt med. Derfor er kirkerne i Østeuropa, de gamle orientalske kirker og missionsarbejdet i Asien ikke behandlet. Derimod har jeg inddraget de amerikanske forhold for at have et ikke-europæisk område repræsenteret.

Bogen vil netop være en introduktion. Vægten er lagt på at give overblik over periodens kirkelige udvikling, set i sammenhæng med de vigtigste træk fra den politiske og sociale historie, og at give en indføring i de vigtigste elementer af tidens teologiske tænkning. I hvert af bogens tre hovedafsnit behandles Danmarks kirkehistorie, hvor den lettest forstås: lige efter, og i nær forbindelse med, den tyske og øvrige europæiske udvikling. Dispositionen i bogen er ikke altid den strengt kronologiske, idet hovedvægten er lagt på at forstå linjer og sammenhænge. Af samme grund har jeg også været tilbageholdende med at anføre mere end de strengt nødvendige årstal og navne.

Bogen er blevet til ved en renskrivning og løbende revision af forelæsningsmanuskripter, ud fra undervisningserfaringer og ny litteratur. De mest kyndige læsere vil dog sikkert stadig mærke, at jeg selv har haft Holmquists og Nørregaards og Müllers fremstillinger som lærebøger.

Jeg håber, at bogen vil give læserne lyst til at arbejde videre — og dybere — med bogens emner, der unægteligt er af vital betydning for den kristne menigheds liv og virke i vores tid. Enhver dansk folkekirkemenighed og -præst

lever i høj grad på arv og gæld fra perioden 1500-1700. At skrive om disse to århundreder er at skrive om sin egen åndelige slægtshistorie, og slægtshistorier skrives indefra. Denne bog er også skrevet »indefra« af én, der om søndagen beder kollektpønner fra den lutherske reformation, og som i ugens løb slutter konfirmandundervisningen med et Kingo-vers fra 1689. At bogen er skrevet af taknemmelighed over at være vokset op i den lutherske kirkeafdeling skal ikke skjules, men netop fremhæves. Ingen kirkehistorisk fremstilling er »objektiv« eller »sand«, for enhver fremstilling bærer sin forfatters mærke — derfor er det ærligst at vedgå sit udgangspunkt. En spansk katolik eller en baptist fra USA ville givetvis skrive anderledes om reformationstid og efterreformatorisk tid. I den forstand er bogen bevidst »dansk-luthersk«, skrevet ud fra den opfattelse, at man først må have et grundigt kendskab til egne rødder for at kunne vise ægte forståelse over for andre. Kun den, der er rodfæstet i sin egen tradition, kan på en kvalificeret måde udøve selvkritik over for denne tradition, og den kritiske sans kan der ikke dispenseres fra. Marxister og jøder kan også skrive kirkehistorie, og de vil have deres kriterier at vurdere ud fra. Den kristne kirkehistoriker vil fortælle om den samme historie, men gøre det »indefra«, dvs. ud fra det grundlæggende spørgsmål: Hvordan har den kristne menighed i den bestemte periode forvaltet sin arv? Var kirken tro mod sit grundlag i de profetiske og apostoliske skrifter? Var kirken tro mod den betroede opgave: at bringe det glade budskab ud til stadigt flere mennesker igennem forkyndelse og sakramentforvaltning, mission og diakoni?

Disse kriterier giver den kristne kirkehistorieskrivning sit særpræg. Kirkehistorie »indefra« drives derimod ikke med andre redskaber og metoder end al anden historieforskning. Kirkehistorien handler om den menighed, der på én gang er Guds og menneskers; under Guds varetægt og dog helt og fuldt lagt i syndige menneskers hænder. Ingen historiker har adgang til at kende og påvise Guds indgreb i historien og kan derfor heller ikke metodisk inddrage andet end dennesidige faktorer. Troen på, at kirken også er under Guds varetægt, må dog resultere i en faglig beskedenhed: Selvom man skulle have nævnt alle relevante psykologiske, politiske og økonomiske forklaringsmodeller, må den mulighed holdes åben, at den egentlige forklaring på et historisk forløb ligger uden for den menneskelige horisont.

Saa følge vi da Troens Flok,
 hvem vilde ønske bedre,
 Lad Satan spotte længe nok,
 Vi troe med vore Fædre ...

(H.A. Brorson)

Skarrild præstegård, advent 1997
 Kurt E. Larsen